

УДК 811.161.2

УКРАЇНСЬКА СЛОВЕСНА КУЛЬТУРА:
СИСТЕМНИЙ МОДУС СПІЛЬНОТНОГО

Анатолій ЦІПКО

кандидат філологічних наук,
завідувач відділу української філології НДІУ

Анотація. У статті здійснено показ «творчих механізмів» постання та розгортальної послідовності явищ культури, що виявляється завдяки «дії» української присутності – українськості. Системотвірна як впорядкувальна сила цього процесу перебуває у просторі української словесності, де простежується зосередження ідей та образів українського художньо-мистецького опанування світу, а відтак – просторування і «свого» світу як власної, засвоєної через особливий споглядальний досвід, космології. Тобто «свого» світу – Українського світу.

Ключові слова: українська словесна культура, спільнота, системний модус, українськість.

УКРАИНСКАЯ СЛОВЕСНАЯ КУЛЬТУРА:
СИСТЕМНЫЙ МОДУС ОБЩНОСТНОГО

Анатолій ЦІПКО

кандидат філологічних наук,
заведуючий відділом української філології НІІУ

Анотація. В статті представлені «творчі механізми» «внутрішнього виникнення» і подальшого розгортання феноменів культури як особливої послідовності, введеної в творчість української суцільності – «українськості». Системобудуюча і діюча на упорядкування «сила» цього процесу во багато зосереджена в українській словесності, де простежується наявність і наявність ідей та образів, служачих в дії здійснення українського словесно-художнього «прибуття» світу. А значить – і обґрунтування «свого» світу як власної, отриманої з особливої спостереження, космології. Тобто «свого» світу – Українського світу.

Ключові слова: українська словесна культура, спільнота, системний модус, українськість.

UKRAINIAN VERBAL CULTURE: SYSTEM MODE OF COMMUNALITY

Anatoliy TSIPKO

Candidate of Philological Sciences,
Head of Ukrainian Philology Department of RIUS

Annotation. The article examines a special «creative mechanism» of emergence and development of cultural phenomena which found its expression due to «Ukrainiskist» as a particular Ukrainian

essence of things. The system – creative « force» of the process is implicated in the Ukrainian verbal cultural sphere with its ideas and images serving for verbal and artistic comprehension of the world. We may talk about creation of «own world» and own cosmology based on previous experience. In this context the concept of «own world» is perceived as the «Ukrainian world».

Key words: *Ukrainian verbal culture, community, system modus, Ukrainian essence.*

Словесність є описово-інструментарним осягненням того стану в русько-українському культуротворенні, де представлені та взаємодіють як постійно чинні вияви: первень – «усне» та засновок – «писане». У словесності рівноцінно та рівнозначно представлені та виявляються, а відтак – спостерігаються і «усне», і «писане». Вони є ґрунтом становлення і дієвим чинником творчого слова у системі культури.

Зі словом співдіють у витворенні художньо-образної моделі світу, виявленої в тексті, просторове опанування світу – архітектоніка, що за родовим смыслом корениться в будівничому досвіді, завдяки якому слово укладається – структується – вбудовується в текст. Та музика – пісенна природа слова (грайливість слова), що стає основним інструментарієм винесення слова зі світу природи та внесення його задля художнього існування в світ культури. Поетичне й загалом художньо-текстове слово «живе» культурно завдяки «архітектурі» як внутрішній його побудові (в усталеному просторі культури) та музиці – мелодиці, що є інструментом просторової появи слова. У такому поєднанні та творчому сполученні показується вияв творчого синтезу – «храмового дійства» серед українців.

Винесення з природи задля внесення в світ культури відбувається з метою образного опанування світу його ж (світу) інструментарієм – ідео-формою та її образом, прихованими у самому світі – в природі.

Надає слову сили культурного існування традиція, що витворюється через перехід від звичаю, застосовуваного на місцях, до звичаєвості як культурного закону, що виступає підґрунтям «єдиного» як головної сили та ідейного рушія духовно-культурної спільноти, котра згодом упродовж часу підтримується саме традицією.

Смисло-утвори, сполучувані в образному структуруванні художньо-словесного процесу, в українській традиції з'являються через ознайомлення та сприйняття в пізнанневих формах світу ближчого й дальнього та застосування власного образного добору – образочину – для сприйняття і засвоєння явищ культурної дійсності, що побутували на той час у світі. Підґрунтям такого сприйняття та засвоєння виступали концептні схеми світонародження (космогонії) та світоустрою (космології).

Середньовіччя книжне, рання нова доба та народна культура по-різному ставляться до природи, виявляючи неоднакові бачення на неї упродовж часу свого панування. І зближують, і віддаляють свій погляд щодо і на неї. Та загалом у ці творчі пори природа як твориво сприймається «по-небесному» як «Книга природи», що являє собою появчий текст, який має прочитуватися і тлумачитися у широті досвіду тексту словесної культури.

Спільнотна свідомість вимежовується духовно-творчими рамками обряду. Обряд – це не давня форма ритуального

кола, а духовно-творче середовище сповістя ікономії – сотеріології – духовного домобудівництва. Хоча образні структури, що з'являються у середовищі обряду, плідно використовуються з досвіду дохристиянської давнини. Їхнє значенне підгрунтя та культурне структурування – світоустроєві (космологічні) та світонароджувальні (космогенетичні) художньо-сприйняттеві чинники. Вони як художній та пізнанневий інструментарій переходять до обряду – духовної спільноти з давнього обрядового – ритуального – кола. Вже в просторі обряду-спільноти давні образо-структури, спорядившись догматичними смислами, часто у понародовленому сприйнятті, складають місцевий образо-чин як формо-вияви сповістя християнської міфології.

Коли у час обрядового кола (ритуального повтору) панує «усне», то у просторі обряду – християнської духовної спільноти – «усне» та «писане» виразно співдіють. До того ж «усне» покнижнюється, а книжне переходить у форму «писаного». Так твориться і діє місцевий керигматичний простір як «свій» спосіб сповістя християнської науки. Основа його – «своя» картина світу зі «своїм» чинником – образом (образом світу – «образ міра – εἰκόνα τοῦ κόσμου – imago mundi»), де вміщено художні потуги і пізнанневого (гносис), і естетичного (чуттєвого) як форми загального сприйняття світу близького – довкільного і далекого – навколишнього, світу великого – Всесвіту та світу малого – людини, разом – і «внутренняга человека».

Кожен народ у його історичному переході слід розглядати також, виходячи з понятійної схеми концепту локус (locus) – місця. Саме здобуте на постійно

місце для проживання стає творчим полем – простором для кожного народу в його власному життє-, культуротворенні. Розгортання простору буття – латиною «esse» – одразу ж спрацьовує й на витворення посутніх ознак власної життє-культури у кожного з народів виокремлено – власних (особисто-особливих) – присвійних посутніх ознак. Буття є основою посутності. «Esse» дає підгрунтя для витворення й подальшого удосконалювального до-утворення «essential» (посутності), що грецькою передається як «ουσία». «Esse» перебуває в основі «essential» [1]. Отже, Україна як земля, що увіходить у творчу схему концепту місця, а звідси – місциності як твірної ознаки, є основою для вироблення окремішньої посутності. У цій процесовій схемі з'являється головна і вирішальна ланка – це людське згромадження, спершу – сукупність, що стало основою для тих, хто, перейшовши історичним часом, називається «українці».

Цей посутній досвід українського культуротворення, і зокрема словесного, що розгорнувся у тяглоті історичного часу, опановує і досліджує українознавство.

Українознавство – інтегрально-комплексне дослідження *Українського світу – України та українців*, українського (культурно «виробленого» українцями) у тяглоті культуротворення та державотворення у цивілізаційному розмаїтті людства (або: як складової цивілізаційного розмаїття людства). Українознавство виявляє «позицію факту», але не в межах однієї науки, а фактологічні та теоретико-методологічні набутки, що з'являються на науковому суміжжі, це дає змогу отримати дослідницькі підсумки власного наукового стеження,

де вбираються – синтезуються – методологічні підходи з наукового простору гуманітаристики, а кінцево (конечно) твориться власний синтетично-комплексний науковий досвід.

По суті, *українознавство* через наявне в ньому зіставлення фактів на основі наукоємних баз творить науковий синтез як метаісторію не в розумінні лише методу, а загальніше – наукового простору, де певні факти з окремих наукових набуток переходять у суму-досвід довершених виявів – фактологію, а отже – *українологію*, вибудовану на ґрунті культури як всеохопної системи.

Українськість – етнокультурна світоглядна суть, що як твірна домінанта стає ґрунтом у появі буттєвої форми та структурування Українського світу, виявляє власну систему культурної опірності та самозбереження у взаєминах з культурами та цивілізаціями людства.

Завдяки *українськості* складається внутрішня *одність* як самовизначення, а зовнішня *едність* як самоозначення – форми багатопроявного *ідентитету*.

Середовищем постання та утвердження українськості виступає *спільнота*, що є духовно-культурним утвором, котрий єднається тяглістю у спільному покликанні творення власного буття українського народу. І коли народ має прив'язку до землі – місця, то *спільнота та спільнотне* є понадземельним і немалою мірою – *надчасовим феноменом*. Приклад існування спільноти та спільнотного як духовно-культурної єдності – це *українство* (збірне вияв українців в Україні та поза нею – діаспорне існування на поселеннях) – світовий цивілізаційний феномен, ґрунтом для якого є культурний досвід поколінь, що існує як тягле тривання та є основою у *психології єднання*.

Спільнота як духовно-культурна буттєва єдність спирається на існування *громади*, що показує господарчо-організаційне поєднання як первинне *згуртування*. При тім, що *спільнотне* як духовне присутнє і в громаді та є чинником її єднання навіть більше, аніж господарча потреба. Громада зі способом свого господарчого об'єднання є «малою часткою» спільноти. У давнішому досвіді громада гуртувалася не лише навкруги виробничих завдань – польової роботи, зокрема, а й довкола Церкви та несеного нею духовного покликання. Тобто громада у спільноті – це громада-парафія, де панує в силі єднання духовне підґрунтя.

Спільнота є способом та формою представлення українського народу та його культури у міжкультурних взаєминах, зокрема, у багатокультурних державах – Русько-Литовській та Речі Посполитій і державах-імперіях, до яких входили українці, – Австро-Угорщина, Російська.

При витворенні власної держави українського народу спільнота та спільнотне (спрямований спосіб дії у справі гуртування – поєднання) як вияв духовно-культурної єдності упродовж тривалого часу, тобто у своїй тяглісті, стає основою для державного об'єднання, де провідним чинником у творенні держави є більшість населення, що має спільне духовне і культурне буття та досвід, – це титульна державницька нація.

Культуротворення, що здійснюється у середовищі спільноти, виступає підґрунтям для державотворення. Свою загальну культуротворчу силу спільнота віддає державі. При тому дух спільнотного не втрачається і в межах держави. Коли держава існує як форма об'єднання, але за суттю «власна, не

своя», тоді спільнота та спільнотне загострюють чуття свого самозбереження, яке є так само тяглим досвідом. Спільнота у державності, яку вона і витворила, за умови «не своєї» держави протиставляється їй як чужій, підносячи силу чинника психології єдності, який призводить до набування стану психології зламу, у якому подержавнення з примусу змінюється державотворчою дією, що ґрунтується на волі та виборі. У сучасну пору – це приклад діяльності громадянського суспільства.

Загалом наукове стеження в українознавстві, що зосереджується на словесній культурі, стає на ґрунт народної слово-культурної творчої потуги, що її окреслив В. Петров у послідовності: мова – фольклор – література [2]. Словесні творчі явища саме як складові в системі культури розглядала В. Адріанова-Перетц [3]. А поперед В. Перетц, вносячи до наукового розгляду своє бачення дослідження словесності, наголошував на потребі розглядати її у взаємозв'язках з іншими мистецькими виявами [4].

А в часі така тяглість слово-розгортання у плінному культуротворенні виявляється як окремі творчі стани і налаштування слова: «прадавній» (мова-міф («зародковий» міф-слово)) – «стародавній» («усне») – «давній» (взаємини «усного» і «писемного»). Така послідовність – тяглість, що з'являється у формах словесної культури, стається через розгортання – просторування «свого міфу».

Так виявляється русько-українська естетизація, що ґрунтується на «чинній дійсності» міфологічної свідомості як тяглому способі опанування світу і пам'ятного – в образах «збереження (несення) світу». Давні міфологічні образо-структури робляться «живим

простором» художньої топіки в «єдиному потоці» (М. Грушевський) українського словесного культуротворення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Європейський словник філософій. Лексикон неперекладностей [під керівництвом Б. Кассен]. – К.: Дух і Літера, 2011. – С. 110.

2. Петров В. Проблеми літературознавства за останнє 25-ліття (1920 – 1945) / В. Петров // Українське слово: хрестоматія української літератури та української критики ХХ ст. (у 5-ти кн.). – Кн. 1. – К.: Рось, 1994. – С. 14 – 24; Петров В. Українська література (Віктор Петров, Дмитро Чижевський, Микола Глобенко, Іван Мірчук. Історія української культури) / Іван Мірчук, Віктор Петров, Дмитро Чижевський, Микола Глобенко. – Український вільний ун-т. – Мюнхен; Львів, 1994. – 373 с.

3. Адрианова-Перетц В. К вопросу о круге чтения древнерусского писателя / В. Адрианова-Перетц // Труды отдела древнерусской литературы (ТОДРЛ). – Т. 28. – Л., 1974. – С. 4.

4. Перетц В. Краткий очерк методологии истории русской литературы. – Петроград: Academia, 1922. – 164 с.

REFERENCES

1. *Vocabulaire européen des philosophies. Dictionnaire des* (2011) (translated from French). Kyiv: Dukh i Litera, p. 110. [in Ukr.]

2. PETROV, V. (1994) *Problems of Ukrainian Literary Studies. In: Ukrainian Word: Reading Book on the 20th Century Ukrainian Literature and Criticism (in 5 books)*. Kyiv: Ros. Book 1. Pp. 14 – 24. [in Ukr.] PETROV, V. (1994) *Ukrainian Literature*. Munich, Lviv: Ukrainian Free University, 373 p. [in Ukr.]

3. ADRIANOVA-PERETS, V. (1974) On the Question of Range of Reading of Old Russian Writers. *Proceedings of Old Russian Literature Department*. Leningrad. Volume 28. P. 4. [in Russ.]

4. PERETS, V. (1922) *A Brief History of Methodology of History of Russian Literature*. Petrograd: Academia, 164 p. [in Russ.]

A. Tsipko

Ukrainian Verbal Culture: System Mode of Communalty

Abstract

The article examines a special «creative mechanism» of emergence and development of cultural phenomena which found its expression due to «Ukrainiskist» as a particular Ukrainian essence of things. The system – creative «force» of the process is implicated in the Ukrainian verbal cultural sphere with its ideas and images serving for verbal and artistic comprehension of the world. Hence, we may talk about creation of «own world» and own cosmology based on previous experience. In this context the concept of «own world» is perceived as the «Ukrainian world».

Through time this process goes on in such manifestations of the word as prearchaic (emergence of words) – ancient (existence oral words) – old (connection of oral and written words). This sequence is a process which appears in the form of verbal culture through developing of «own myth».

We must consider that words cooperate with architectonics which enters them into the text. Music also has a great importance in this process. We mean melodious nature of the word. Music is the main instrument of the word transferring from natural to cultural world. Poetic word has special structure – internal structural order and music (melody) as a tool of its appearance in the spatial dimension.

Words exist in cultural dimension due to the tradition which is developing from local customs to customs in law. The tradition is a general force and source for cultural and artistic inspiration of Ukrainian spiritual and cultural community.

According to V. Petrov's opinion, the main directions of literary researches in Ukrainian studies (Ukrainology) are based on such concepts of verbal culture as language – folklore – literature.

Українознавство – інтегрально-комплексне дослідження Українського світу – України та українців, українського (культурно «виробленого» українцями) у тяглоті культу-ротворення та державотворення у цивілізаційному розмаїтті людства (або: як складової цивілізаційного розмаїття людства). Українознавство виявляє «позицію факту», але не в межах однієї науки, а фактологічні та теоретико-методологічні набутки, що з'являються на науковому суміжжі, це дає змогу отримати дослідницькі підсумки власного наукового стеження, де вбираються – синтезуються – методологічні підходи з наукового простору гуманітаристики, а кінцево (конечно) твориться власний синтетично-комплексний науковий досвід.